

УДК : 37.011.3 -051.336.2

ЮЛІЯ КОЛОС

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ЛЮДМИЛА ПАШКО

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського

ІДЕЇ А.С. МАКАРЕНКА В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається можливість використання ідей А. С. Макаренка у формуванні ключових життєвих компетентностей учня та професійної компетентності педагогічного працівника.

***Ключові слова:** компетентність, освіта, життєва компетентність особистості, педагогічна спадщина, професійна компетентність педагога.*

Постановка проблеми. Ідеї А.С.Макаренка втілили в собі органічне поєднання педагогічної практики, теорії та залучення до соціальних норм поведінки майбутніх громадян своєї країни. Розгляд історико-педагогічних процесів розробки та освоєння педагогічної теорії видатного педагога дозволяє виділити деяку схожість цих процесів у нових соціально-економічних умовах. Вони орієнтовані на вироблення практичних умінь і навичок трудової виробничої діяльності та залучення до загальнолюдських цінностей, до моральної перебудови людини у єдності з прогресом цивілізації.

Дослідженням педагогічної спадщини А.С. Макаренка займались багато вчених, серед них: І.А. Зязюн, Л.С. Григорова, М.В. Гриньова, Л.І. Гриценко, В.М. Єрмаков, С.Г. Карпенчук, Т.В. Кравченко, Б.М. Наумов, А.В. Ткаченко, О.А. Хромова та ін. Проблеми визначення сутності та складових професійної компетентності педагога присвятили свої праці І.Д. Бех, Л.І. Гриценко, І.В. Гришина, М.В. Елькін, В.В. Зелюк, І.А. Зязюн, Л.В. Коваль, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, В.Ю. Стрельников та ін. Проте сучасність спонукає виявляти все нові грані у змісті макаренківського досвіду.

Мета статті – проаналізувати педагогічну спадщину А.С. Макаренка та виявити у ній ідеї, актуальні в контексті запровадження компетентісно спрямованої освіти.

Виклад основного матеріалу. Педагогіка А.С.Макаренка була введена із практичного, емпіричного досвіду. Вона була спрямована на підготовку вихованця до реалій життя. Трудове виховання було покладено в основу формування особистості у всіх закладах, якими керував видатний педагог. Разом із цим, А.С.Макаренко розумів, що соціалізація особистості – це важливий процес, що є невід’ємною складовою виховання.

Основними виховними принципами педагога були принцип паралельності дії та принцип доцільності. В основі принципу паралельності дії лежить ідея єдності виховання і життя. Принцип доцільності мав вихід на програму людської особистості, яка була орієнтиром для вихователя і вихованця, основою розвитку кожного. Відносини в колективі забезпечували розвиток потенційних можливостей кожного через систему перспектив з виходом на високий рівень складності навчально-виробничих і життєвих завдань.

Формування професійних та ключових життєвих компетентностей у процесі профільного навчання є одним з актуальних завдань сучасної освіти. Цей процес супроводжується зміною освітнього ідеалу, що корелює зі стратегічними напрямками в сучасній освіті. Одним із таких напрямків в освіті є акмеологічний (від акме – “вершина”), підведення особистості до одержання найкращих результатів, до побудови життєвих траєкторій для досягнення мети.

Особистісно орієнтована освіта покликана зробити кожного учня успішним. Одним із шляхів досягнення означеної мети є вальдорфський досвід, тобто методики, які спираються на раннє виявлення здібностей і талантів. Багато в чому ідеї вальдорфської педагогіки перегукуються з положеннями системи А.С.Макаренка. Дитина, вибираючи свій напрям діяльності, стає успішною сама відносно себе, досягає найкращих результатів.

Класична педагогіка дозволяла високого знаннєвого результату, що дає обізнаність, компетенцію. Наші діти, потрапляючи в зарубіжні школи, у хорошому сенсі шокують своїм рівнем знань. Проте, на нашу думку, вітчизняній освіті не вистачає прагматичного компоненту. На вирішення цієї проблеми й було спрямоване введення компетентісно спрямованої освітньої парадигми.

На думку І.Г.Єрмакова, життєва компетентність особистості включає вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; здатність обирати адекватні та ефективні способи розв'язання життєвих проблем; знання своїх особистих якостей, своїх достоїнств і недоліків; здатність до самовдосконалення та самозмін; здатність розуміти й оцінювати інших людей, встановлювати з ними адекватні способи спілкування, проявляти толерантність у стосунках; вміння керувати собою й обставинами свого життя [2, с.169].

Державний стандарт базової повної загальної середньої освіти визначає вимоги до освіченості учнів основної і старшої школи, у ньому вживаються поняття громадянської, загальнокультурної, здоров'язбережувальної, інформаційно-комунікаційної, комунікативної, міжпредметної естетичної, предметної мистецької, проектно-технологічної та соціальної компетентностей.

Однією з головних ключових життєвих компетентностей особистості є здоров'язбережувальна. Організація життєдіяльності колективу вихованців в закладах А.С.Макаренка включала систему спортивної роботи. Футбольна команда Комуни ім.Ф.Е.Дзержинського займала перше місце серед команд Харкова. Сприяв фізичному здоров'ю вихованців Антона Семеновича чіткий режим життєдіяльності. Кожна дитина, вважав він, повинна чітко знати – що, коли, і як вона повинна робити. Велика увага приділялася особистій гігієні та санітарно-гігієнічному стану приміщень і робочих місць. У структурі колонії була створена санітарна комісія (санком). Фізична праця також сприяла здоров'ю вихователів та вихованців.

Можна з упевненістю сказати, що ті якісні характеристики, які ми зараз називаємо компетентностями, з успіхом формувала педагогіка А.С.Макаренка. Можна виділити такі структурні компоненти моделі компетентісно орієнтованої освіти: мета, що окреслює перспективи формування та життєву траєкторію особистості; система знань, умінь і навичок, що визначає здатність особистості до здійснення життєвої мети; освітнє середовище, яке стимулює ефективність методів, форм і прийомів творчої діяльності для досягнення життєвих цілей; система цінностей, що обумовлює формування громадянської компетентності, готовність служити інтересам Батьківщини; основний зміст діяльності, для побудови життєвої траєкторії особистості з досягненням найвищих результатів [5, с. 17].

Важко переоцінити педагогічний внесок А.С.Макаренка у розбудову теорії та практики профільної освіти. Кожен вихованець колонії імені Ф.Е.Дзержинського мав

змогу обрати собі діяльність до душі та самореалізуватися у ній. Це могло бути як саме просте заняття чи доручення, так і складний технологічний процес. Навіть сьогодні викликає захоплення той факт, що колоністи виготовляли фотоапарати «Лейка» з точністю до 1 мікрона.

Актуальними є ідеї А.С. Макаренка і в контексті професійної підготовки вчителя. Професійна компетентність педагога є одним із найактуальніших питань сучасної освіти. Наше суспільство, яке щокроку глобалізується й інформатизується, вимагає від учителя здатності швидко реагувати на виклики сучасності, вміти відрізнити знання від інформаційного шуму та зберігати чіткі моральні орієнтири в час, коли цінності так драматично знецінюються.

В.В. Зелюк виділяє у структурі професійної компетентності педагога наступні складові: фахово-методичну, нормативно-правову, управлінську (лідерську, стратегічну), здоров'язбережувальну, психолого-педагогічну, соціокультурну, комунікативну, емоційну, само презентаційну, інноваційну, інформаційну (у галузі інформаційно-комунікаційних технологій) та рефлексивну компетентності [3, с. 7-9]. Автор конкретизує зміст і вимоги до кожної складової, керуючись Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників, затвердженим Наказом Міністерства освіти, науки, сім'ї, молоді і спорту України у 2010 році. Так, фахово-методична компетентність педагога передбачає знання предмета і часткової методики його викладання, обізнаність з останніми науковими досягненнями галузі, здатність здійснювати дослідно-експериментальну роботу у цій сфері. Вимоги до рівня цієї компетентності, яким має відповідати учитель з кваліфікаційною категорією "спеціаліст", такі: здатність забезпечувати засвоєння учнями навчальних програм; знання теоретичних основ та сучасних досягнень науки з предмета, який викладається.

Нормативно-правова компетентність полягає в знанні нормативної бази, що регулює освітню діяльність, трудового законодавства, здатності правильно трактувати їх положення, встановлювати, яким актом регулюється той чи інший аспект діяльності, дотримуватися їх. Для усіх кваліфікаційних категорій базовою є єдина вимога: знання основних нормативно-правових актів у галузі освіти.

Зміст управлінської (лідерської, стратегічної) компетентності полягає в умінні мотивувати, організувати та ефективно керувати процесом навчання, здійснювати зворотній зв'язок та моніторинг на суттєвих етапах навчання, здатності впроваджувати проекти, умінні будувати стратегію розвитку окремого учня і колективу в цілому, здатності організовувати інтерактивну роботу учнів. Учителі з кваліфікаційною категорією "спеціаліст", "спеціаліст другої категорії", "спеціаліст першої категорії" повинні вміти встановлювати контакт з учнями (вихованцями), батьками, колегами по роботі; вміти вирішувати педагогічні проблеми.

А.С. Макаренко слушно пише, що вихователь, який не користується авторитетом, не може бути вихователем. Він повинен ставити вимоги до колективу, не має підлабузнюватися до вихованців і приховувати свою точку зору із проблемних питань, навіть якщо вона буде для дітей неприємною. Вимогливість – це ще одна важлива риса вихователя. За словами самого педагога, його головним принципом завжди було: якомога більше вимоги до людини, але разом з тим і якомога більше поваги до неї. Не можна вимагати більшого від людини, яку ми не поважаємо. Антон Семенович вважав, що вихователь повинен думати про майбутнє вихованця. Він повинен знати, ким хоче і сподівається стати вихованець, наскільки реальні його прагнення. Часто великими перешкодами є невір'я в свої сили, або, навпаки, небезпечне наслідування сильніших товаришів.

Психолого-педагогічну компетенцію формують знання фундаментальних теорій, законів, принципів у галузі педагогіки та психології, здатність застосовувати їх на практиці; володіння загальними методами навчання та виховання, знання психологічних законів, закономірностей і механізмів засвоєння суб'єктами навчання знань і вмінь у процесі навчання; уміння виявляти особистісні якості, визначати й урахувати емоційний стан суб'єктів навчання; володіння методами педагогічних та психологічних досліджень.

Щодо згаданих наук, педагог вважав, що вони повинні мати значення у виховній роботі, але зовсім не як передумови для висновку, а як контрольні положення для перевірки практичних досягнень.

Соціокультурна компетентність полягає в: здатності орієнтуватися в сучасних українських та світових суспільно-політичних, економічних реаліях; обізнаності зі світовими тенденціями розвитку освіти, філософським концепціями освіти, рівнем досягнень української освіти у світовому масштабі; здатності враховувати культурно-релігійні особливості школярів у навчальному процесі.

Комунікативній компетентності вихователя, а саме володінню вербальними та невербальними засобами комунікації Антон Семенович Макаренко приділяв значну увагу. Важливою в роботі педагога є самопрезентаційна компетентність, тобто побудова педагогічно доцільного іміджу вчителя, що включає зовнішній вигляд, емоційну стабільність, чесність, відкритість, доброзичливість, авторитет у своїй галузі і т. ін. У своїй лекції про взаємини і тон у колективі А.С. Макаренко пише, що він не допускав у клас учителя, якщо він був неохайно вдягнений. Звичкою було ходити на роботу в найкращому костюмі. Серйозні вимоги ставилися до всіляких, на перший погляд, дрібниць – до підручника, приладдя. Олівець має бути гостро наточений, перо не має бути іржавим [4, с. 80].

Інноваційна компетентність означає володіння освітніми інноваціями та спроможність ефективно впроваджувати їх в освітній процес; здатність до інноваційної діяльності, продукування та розробки нових ідей.

Інформаційна компетентність (у галузі ІКТ) означає, що педагог достатньою мірою володіє інформаційно-комунікаційними технологіями, може впроваджувати їх у навчальний процес і вміє ефективно шукати та опрацьовувати інформацію.

Рефлексивна компетентність передбачає здатність до саморефлексії, самооцінки, самоконтролю, самовдосконалення. У цій сфері перед усіма вчителями стоїть вимога постійно вдосконалювати свій професійний рівень.

Професійна компетентність учителя є найсуттєвішим чинником підвищення якості шкільної освіти, вона є складовою професійного становлення фахівця.

Як **висновок**, відзначимо, що педагогічна спадщина А. С. Макаренка включає перспективне планування життя на основі бачення результатів власної діяльності та поведінки особистості. Його ідеї можуть бути орієнтирами у формуванні професійних та життєвих компетентностей.

Список використаних джерел

1. Гриньова, М. В. Реалізація виховних ідей А. С. Макаренка: історія і сучасний стан / М.В. Гриньова // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. Сер. Пед. науки / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава : АСМІ, 2008. – Вип. 4. – С. 164–170.

2. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / за ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520с.

3. Зелюк В. В. Структура і зміст професійної компетентності педагога / Наукові записки ПОППО : Оптимальні шляхи, форми і методи формування професійних та ключових життєвих компетентностей у процесі профільного навчання. – 2012. – Випуск 3. – 122с. – С. 5-9.

4. Макаренко А.С. Про мій досвід / А.С. Макаренко // Твори: У 7 т. – К.: Радянська школа, 1953. – Т.5. – С. 231–254.

5. Пашко Л.Ф. Ідеї А.С. Макаренка в сучасній школі / Л.Ф. Пашко, Ю.З. Колос // Спадщина А.С. Макаренка в контексті пріоритетів освіти XXI століття : зб. ст. за матеріалами міжрегіонального наук.-метод. семінару (Полтава, 13.03.2013р.) – Полтава: ПОППО, 2013. – С.15–17.

Стаття надійшла до редакції .21.03.2014 р.

Колос Ю.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

Пашко Л.

Полтавский областной институт последипломного педагогического образования имени М. В. Остроградского

ІДЕИ А.С. МАКАРЕНКО В КОНТЕКСТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается возможность использования идей А.С. Макаренко в формировании ключевых жизненных компетенций ученика и профессиональной компетентности педагога.

Ключевые слова: компетентность, образование, жизненная компетентность личности, педагогическое наследие, профессиональная компетентность педагога

Kolos Yu.

Poltava National Technical Yuriy Kondratyuk University

Pashko L.

Poltava Regional M.V. Ostrogradskiy Institute of Postgraduate Education

A.S. MAKARENKO'S IDEAS IN THE CONTEXT OF COMPETENCE-BASED EDUCATION

The analysis of historical and pedagogical development of Anton Makarenko's educational theory can identify some similarities of these processes in the new socio-economic conditions. The purpose of the article is to investigate the pedagogical legacy of A.S. Makarenko and find the ideas relevant to competence-based education implementation. Makarenko's Pedagogy was developed from practical, empirical experience. It was aimed at getting children ready to the realities of life. Labor education was the basis for the formation of personality in all institutions, directed by the outstanding teacher. Makarenko's basic principles in education were parallel operation and the principle of expediency. The order of daily routine in Makarenko's colony, included sports activities, strict day regimen and physical labor. Much attention was paid to personal hygiene and sanitary condition of the premises and workplaces. The structure of the colony included sanitary commission. A.S. Makarenko made a great contribution to the development of the theory and practice of professional education. Each colonist was able to choose an activity to his or her liking and self-actualize in it. The fact that the colonists were able to produce cameras "Leica" stays extraordinary even nowadays. V. Zelyuk includes the following components to the structure of the teacher's professional competence: professional, methodological, legal and management health-preserving, psychological, educational, socio-cultural, communicative, emotional, self-presentational, innovative, informational and reflexive competences. In Makarenko's works we found ideas on the importance and ways of forming many of the mentioned qualities. Educational legacy of Anton Makarenko includes planning ahead for life based on seeing the results of individual's own activities and behavior. His ideas can be landmarks in the formation of professional and social competencies.

Keywords: competence, education, person's life competence, pedagogical legacy, teacher's professional competence.